

AÇLIK GREVİ

Metin FEYZİOĞLU*

SUNUŞ

Beslenmek insanın en önemli yaşamsal ihtiyaçlarındandır. Ancak bazen kişiler çeşitli nedenlerle açlık grevi yapmakta, yemek yememeği bir eylem haline dönüştürerek belirli amaçlara ulaşmaya çalışmaktadır. Açlığa dayanma sınırının ötesinde beslenmenin hâlâ reddedilmesi durumunda ise, açlık grevine müdahale sorunu ortaya çıkmaktadır.

Açlık grevine müdahale edilip edilemeyeceği hususunun ele alınmasından önce, açlık grevinin ne olduğu ve hukuki niteliği saptanmalıdır. Ancak bundan sonra müdahale sorunu çözümlenebilir ve şartları saptanabilir.

Aşağıda ilkin açlık grevinin ne olduğu açıklanmış ve kısa bir tarihçesi verilmiş, sonra konunun hukuki açıdan değerlendirilmesi yapılmış ve müdahale sorunu çözümlenmeğe çalışılmıştır.

I- Açlık Grevi Nedir?

Açlık grevi, belirli bir olayı, tutumu, davranışı protesto etmek, çeşitli istekleri kabul ettirmek ya da savunulan görüşlere salt ilgi çekmek amacıyla uygulanan ve greve katılanların yemek yemeyerek kendilerini aç bırakmaları esasına dayanan bir yöntemdir (1). Japonya, Hindistan gibi uzak doğu ülkelerinde, bireylerin özel amaçlarla açlık grevine başvurdukları bilinmekle birlikte, bu yöntem özellikle siyasi mahkûmlar ve onların dışarıdaki destekleyicileri tarafından uygulanmaktadır. Açlık grevinde amaç "ölüm" olmamakla birlikte, yetki-

(*) Ankara Hukuk Fakültesi Ceza ve Ceza Usul Hukuku Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi.

(1) Bkz. Cemal Balı Akal, "İspanya'da Açlık Grevinin Doğurduğu Sorunlar", Argumentum, Yıl 2, Sayı 19, Şubat 1992, s. 291; Steven C. Sunahine, "Should a Hunger-Striking Prisoner Be Allowed to Die", Boston College Law Review, Volume 25, March 1984, s. 423; Webster's New Collegiate Dictionary, U.S.A. 1981, s. 553.

lilerle grevci arasında oynanan bir blöf şeklinde gelişen bu yöntemin sonunda, kuşkusuz ölüm tehlikesi bulunmaktadır (2).

Kişi hak ve özgürlüklerinin hukuki veya fiili yollarla korunması mümkündür (3). Açlık grevinin, kişi hak ve özgürlüklerinin korunması için başvurulmuş fiili yollardan biri olduğu savunulabilir (4). Kuşkusuz kişilerin açlık grevine kalkışmaları için kişi hak ve özgürlüklerinin hukuka aykırı şekilde kısıtlanması zorunlu bir şart değildir. Grevciler bir takım gayrimeşru isteklerinin gerçekleştirilmesi amacıyla da açlık grevine başvurabilmektedirler.

İnsanın doğasında, dayanışma ve hemcinsinin yaşamasını isteme duygusu vardır (5). Siyasal amaçla yapılan açlık grevlerinde grevcilerin amacı, bir insanın açlıktan ölümüne seyirci kalmak istemeyen yetkililerin vicdanlarını etkilemek suretiyle, belirli isteklerinin yerine getirilmesini sağlamaktır. Açlık grevi, toplum vicdanını da etkilemekte, savundukları görüşler uğruna ölümü göze almış gibi görünen grevcilere toplumun dikkatini çekmektedir. Özellikle demokratik ülkelerde hükümetler, grevcilerin içlerinde buldukları şartları iyileştirmek ve hatta onların istekleri doğrultusunda bazı tavizler vermek zorunda kalabilmektedir. Ancak günümüzde açlık grevinin hedeflenen amaçları gerçekleştirebilmesi için grevin arkasında organize olmuş bir gücün, etkili bir örgütün bulunması gerektiği ifade edilmelidir (6).

II- Açlık Grevinin Tarihçesine Kısa Bir Bakış

Bazı uzak doğu ülkelerinde, bireylerin çok eskiden beri siyasal amaçla olmaksızın açlık grevi ve benzer yöntemlere başvurdukları

- (2) Bkz. **S.K. Ratcliffe**, "Hunger Strike", *Encyclopaedia of the Social Sciences*, Volume VII-VIII, Twelfth Printing, United States of America 1957, ss. 552, 554. Herhangi bir konuyu protesto etmek ya da başkalarının bir talebi yerine getirmelerini sağlamak için yapılmayan ama sonunda ölüm veya vücuda kalıcı bir zarar verme tehlikesi bulunan eylemlere de kimi zaman "açlık grevi" denildiği olmaktadır. Nitekim **Susie Orbach**, "Hunger Strike: the anorectic's struggle as metaphor for our age" adlı eserinde daha çok kadınlarda görülen ve zayıf kalmak için yemek yememek şeklinde gelişen bir tür hastalık olan "anorexia nervosa"yı "açlık grevi" olarak nitelendirmektedir (Christopher Dowrick, "Hunger Strike: the anorectic's struggle as metaphor for our age: Susie Orbach", *Book Review*, *British Journal of Social Work*, Volume 16, Number 5, 1986, ss. 603-605'ten naklen).
- (3) Kapani'ye göre de "Çağdaş demokratik toplumlarda,.... kamu hürriyetlerinin korunması konusunda rol oynayan çeşitli hukuk dışı faktörler görülür" (Bkz. **Münci Kapani**, *Kamu Hürriyetleri*, yenilenmiş altıncı baskı, Ankara 1981, s. 263).
- (4) Soyaslan'a göre açlık grevi, kişi hürriyetlerinin hukuk dışı ama politik hukuka uygun bir teminatıdır (Bkz. **Doğan Soyaslan**, "Türk Hukuk Düzeni ve Açlık Grevi Yapan Kişilere Müdahale Sorunu", *Yargıtay Dergisi*, Temmuz 1990, s. 269).
- (5) Bkz. **Soyaslan**, s. 270.
- (6) Bkz. **Ratcliffe**, s. 554.

bilinmektedir. Açlık grevinin bir siyasî protesto ve ilgi çekme yöntemi olarak uygulanmasına ise ilk defa Çarlık Rusyası'nda rastlanmıştır. Çarlık Rusyası'nda içinde buldukları şartların iyileştirilmesini isteyen sürgüne yollanmış bazı kişiler ve siyasî mahkûmlar son çare olarak açlık grevine başvurmuşlardır (7).

Açlık grevi, dünya çapında adını, 1909 senesinde İngiliz Suffragistlerinin militan kadınının eylemleri ile duyurmuştur. Kadınlara oy hakkı verilmesini sağlamak için gerçekleştirdikleri suç teşkil eden çeşitli eylemlerinden dolayı mahkûm olan ve kendilerini siyasî suçlu olarak niteleyen suffragist kadınlar, adî suçlu muamelesi görmelerini protesto etmek amacıyla açlık grevleri başlatmışlardır. Açlık grevi ile ilk kez karşılaşan idareciler, mahkûmları, mahkûmiyetleri süresince hâpishanede canlı olarak tutabilmek için pek çok yol denemişlerdir. Grevcileri ikna etmeye yönelik konuşmalar yapılmış, açlık grevinin tıbbî zararları anlatılmış, tatlı dile, tehdide, duygusal yaklaşıma başvurulmuş, lezzetli, içtah açıcı yemeklerle kadınların direnişinin kırılması denenmiş, ancak hiç bir yolla başarıya ulaşamamıştır. 1909 senesinin Eylül ayında idareciler yüzlerce kadını, boğazlarından ve burun deliklerinden süt ve et suyu akıtmak suretiyle zorla beslemeyi denemişlerdir. Çok acı veren ve zaman zaman ciddi sağlık problemlerine, yaralanmalara yol açan bu uygulama, parlamentoda ağır şekilde eleştirilmesine, yüzden fazla doktorun zorla beslemenin tehlikelerine ilişkin bir bildiri hazırlamasına karşın, bir süre devam etmiştir. Zorla beslemeye rağmen suffragist kadınların açlık grevinden vazgeçmemeleri üzerine 1913 senesinin Mart ayında kamuoyunda "Fare ve Kedi Yasası" olarak adlandırılan "Mahkûmların Sağlıklarının Bozulması Nedeniyle Geçici Olarak Tahliyesi Yasası" çıkarılmış ve komaya girmek üzere olan açlık grevcileri bir kaç günlüğüne tahliye edilmişlerdir. Bunların içerisinde on defa geçici olarak tahliye edilen kadınlar bile bulunmaktadır. 1918 senesinde kadınlara oy hakkının tanınmasıyla birlikte suffragistlerin açlık grevi eylemleri sona ermiştir (8).

Suffragistlerin açlık grevleri sona ermeden, bu yöntem savaş esiri olarak muamele görmek isteyen İrlanda milliyetçileri tarafından da benimsenmiştir. Bunların içinden bazıları yaklaşık altı hafta süreyle zorla beslenmişlerdir. Zorla besleme nedeniyle grevcilerden bazıları ölünce hükümet Fare ve Kedi Yasasını uygulayarak 1917 senesinin Kasım ayında yüzden fazla grevci mahkûmu geçici olarak tahliye etmiş,

(7) Bkz. Ratcliffe, s. 552.

(8) Bkz. Ratcliffe, ss. 552-553.

fakat tahliye edilen mahkûmların büyük çoğunluğu bir daha geri dönmemiştir. Bunun üzerine parlamento, açlık grevi yapanların eylemlerinin sonucuna da katlanmak zorunda olduklarını bildiren bir karar almıştır. Ancak kararın uygulanması kolay olmamış, 1920 senesinde, İrlandalı siyasi mahkûmlar genel bir açlık grevi başlatmış ve sonuçta hepsi serbest bırakılmışlardır. Daha sonra hükümet Parlametonun aldığı kararı katı bir şekilde uygulamaya başlamış, açlık grevi yapan on iki kişiden dördü - bazıları yetmiş altı gün kadar dayandıktan sonra - açlık nedeniyle ölmüştür. İrlanda Devleti kurulduktan sonra açlık grevi, Cumhuriyetçiler tarafından kendi devletlerine karşı kullanılmıştır. Cumhuriyetçi mahkûmların hapisanelerde başlattıkları açlık grevlerine destek vermek amacıyla hapisane önlerinde de açlık grevleri yapılmıştır (9).

Yirminci yüzyılın başlarında Amerika Birleşik Devletlerinde de açlık grevleri ve grevcilerin zorla beslenmeleri sorunları ortaya çıkmıştır. Ancak kadınlara siyasi haklarının verilmesi amacıyla yapılan açlık grevlerine Amerika Birleşik Devletleri'nde, İngiltere'ye oranla daha az rastlanmıştır. Birinci Dünya Savaşı sırasında ahlaki ve dini gerekçelerle orduya katılmayı reddeden kişilerin toplandığı askerî kamplarda şartların iyileştirilmesi amacıyla açlık grevleri yapılmıştır (10).

Hindistanda da Gandhi pasif direniş esnasında gerek soruna dünyanın ilgisini çekmek, gerekse şiddete başvuran bir kısım taraftarını yeniden pasif direnişe zorlamak için zaman zaman açlık grevine başvurmuştur (11).

İngiltere'de açlık grevi İrlanda Cumhuriyetçi Ordusu (IRA) tarafından günümüze kadar zaman zaman uygulanmış ve gelmiştir. Bunlardan özellikle 1981 yılında yapılan açlık grevi büyük tepkiler doğurmuştur. Kendilerinin siyasi mahkûm olarak kabul edilmelerini talep eden on IRA militanı, bu isteklerinin İngiliz Hükümeti tarafından kesin şekilde reddedilmesi üzerine açlık grevine başlamışlar ve eyleminin da ölmesiyle sonuçlanmıştır. Söz konusu eylemin böyle trajik bir şekilde sonuçlanması, hükümeti, Kuzey İrlanda sorununa

(9) Bkz. **Ratcliffe**, ss. 553-554.

(10) Bkz. **Ratcliffe**, s. 554.

(11) Bkz. **Sunshine**, s. 423, dipnot 2; **Ratcliffe**, s. 554.

bakış açısını değiştirmesini isteyen ağır eleştirilerle karşı karşıya bırakmış, ancak hükümet politikasını değiştirmemiştir (12).

Açlık grevi Batıda zaman içerisinde giderek daha az ilgi çeken bir protesto yöntemi haline gelmiştir. Grevin kadınlardan ziyade erkekler tarafından uygulanmaya başlanması grevcilere karşı toplumun acıma hislerini azaltmış; İrlanda iç savaşının acımasızlığı, terörizmin yarattığı dehşet, Katolik Kilisesinin bir intihar çeşidi olarak görmesi nedeniyle lanetlemesi ve sık başvurulan bir yöntem haline gelmesi, toplumun açlık grevlerine karşı ilgisinin azalmasına neden olmuştur (13). Ancak yukarıda da belirtildiği gibi açlık grevi yapanların arkasında organize olmuş bir gücün, etkili bir örgütün bulunması halinde eylem toplumun ilgisini uyandırabilen ve kısmen de olsa amacına ulaşabilmektedir. Örneğin IRA'nın 1981 yılında yaptığı açlık grevi bu ülkede ve dünyada geniş yankılar uyandırmış, Papa II. Jean Paul'den, Avrupa İnsan Hakları Komisyonuna kadar çeşitli kişi ve mercilerin dikkatini çekmiştir. Buna karşın IRA gibi toplumsal bir tabanı bulunmayan Grapo adlı terörist örgüt üyelerinin, hükümet tarafından ayrı cezaevlerine dağıtılmalarını protesto etmek amacıyla 1989 yılında İspanya'da başlattığı açlık grevi bu denli tepki doğurmamıştır (14).

Ülkemizde de özellikle tutuklu ve hükümlüler ile bunların yakınları, tutukevleri ve cezaevlerindeki koşulların iyileştirilmesi, ziyaret imkanlarının artırılması veya savundukları görüşleri topluma duyurarak taraftar toplayabilmek amacıyla zaman zaman açlık grevine başvurumaktadırlar. Bu eylemler ya "dönüşümlü" tabir edilen şekilde, yani grevcilerin belirli aralıklarla beslenmesi veya başkalarıyla yer değiştirmesi suretiyle olmakta, ya da "süresiz" veya "ölüm orucu" olarak tabir edilen yani istekleri yerine getirilmediği sürece greyin de aynı kişilerce devam ettirilmesi şeklinde gerçekleşmektedir (15). Dönüşümlü olarak yapılan açlık grevlerinde, dönüşümlerin dayanma sınırının altında olması hâlinde, grevciler açısından ciddi bir sağlık

(12) Bkz. **Aogan O' Maolchatha**, "Review Essay- Political Violence and Criminality: The Case of the 1981 Irish Hunger Strike", *Journal of Political and Military Sociology*, volume 17, Spring 1989, s. 152; **Tony Parker**, "A Shameful Story", *Book Review- David Berasford'un Ten Dead Men: The Story of the 1981 Irish Hunger Strike* adlı kitabının eleştirisi, *New Society*, Volume 80, Number 1275, 5 June 1987, s. 32.

(13) Bkz. **Ratcliffe**, s. 555.

(14) Bkz. **Akal**, s. 291-292.

(15) Bkz. *Cumhuriyet Gazetesi'nin* 2, 3, 5, 6, 16, 18, 26 Mart 1993 ve 13 Nisan 1993 tarihli sayıları.

tehlikesi bulunmamaktadır. Buna karşın, ölüm orucu şeklinde uygulanan açlık grevi telafisi mümkün olmayacak tehlikeleri içermektedir.

III- Açlık Grevinin Hukuki Açıdan Değerlendirilmesi ve Grevcilere Müdahale Sorunu

Açlık grevi yapan kişilerin amacı, yukarıda da açıklandığı üzere, belirli bir olayı, tutumu, davranışı protesto etmek, çeşitli istekleri kabul ettirmek veya olabildiğince ilgi çekmektir. Konuya açlık grevinin amacı açısından bakıldığında, bu eylem, Anayasanın 26. maddesinde güvenceye alınmış olan "düşünceyi açıklama ve yayma hürriyeti"nin içerisinde düşünülebilir (16). Gerçekten, açlık grevi yapan kişi ya da kişiler düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim dışındaki bir yolla, tek başlarına veya toplu şekilde açıklamakta ve yaymaktadırlar.

Açlık grevi yapanlar, bu eylemleri süresince yemek yemezler. Oysa bütün canlılar gibi insanın da hayatını devam ettirebilmesi, beslenmesine bağlıdır. Uzmanlara göre insan bedeninin açlığa dayanma sınırı ortalama yetmiş gündür (17). Açlık grevcisinin amacı ölmek ya da bir başka deyişle intihar etmek olmadığı halde, açlığa dayanma sınırını geçen kişileri bekleyen mutlak son, ölümdür. Ölüm sonucunu doğurması açısından, örneğin kişinin üzerine gaz dökerek kendisini yakması veya dayanma sınırının ötesinde açlık grevi yapması arasında herhangi bir fark yoktur. Acaba ölüm sonucunu doğuracak bir eylem, düşünceyi açıklamanın Anayasa tarafından güvence altına alınmış meşru bir yöntemi olarak kabul edilebilir mi? Sorunun olumlu ya da olumsuz cevaplandırılabilmesi için kişinin ölme hakkının olup olmadığı ön sorunu çözümlenmelidir.

Anayasanın Kişinin Hakları ve Ödevleri adlı İkinci Bölümü'nde yer alan 17/1. maddesine göre "Herkes yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir." Kişinin sahip olduğu en önemli temel hak olan yaşama hakkı, karşıtı, yani ölme, kendi yaşamına son verme hakkını da içermekte midir?

Bu noktada, Türk Ceza Kanunu'nun intihara teşvik ve yardımı suç haline getiren 454. maddesi ele alınabilir. Dikkat edileceği üzere 454. madde intiharı değil, intihara teşvik ve yardımı suç saymaktadır. Hemen belirtmek gerekir ki, bundan, kişilerin ölme hakları olduğu sonucu çıkarılmamalıdır. İntiharın suç teşkil etmemesinin nedeni, bir suçun

(16) Bkz. Soyaslan, s. 272.

(17) Bkz. Akal, s. 291.

pasif süjesi ile aktif süjesinin aynı kişide birleşmesinin imkansızlığıdır (18). Ölme hakkının olup olmadığı sorusunun cevabı yine Anayasa'da aranmalıdır. Anayasanın 12/1. maddesi uyarınca temel hakların devredilmesi veya onlardan vazgeçilmesi mümkün değildir. Demek ki temel hakların devredilmesine veya onlardan vazgeçilmesine yönelik her türlü eylem ve işlem hukuken, gayrimeşrudur. Her ne kadar açlık grevini suç haline getiren bir hukuk kuralı bulunmasa da, dayanma sınırının ötesine geçen bir açlık grevi, ölüm sonucunu doğuracağına, bu ise yaşama hakkından vazgeçilmesi anlamına geleceğine göre, böyle bir eylemin hukuka aykırı olduğu somucuna varılmalıdır (19). İnsan sadece ferdî bir değer değil, aynı zamanda içinde yaşadığı topluma ait kamusal bir değerdir (20). Kendisine olduğu kadar topluma karşı da sorumlulukları olan bireyin, yaşamı üzerinde mutlak tasarruf yetkisi bulunmamaktadır. Nitekim Anayasanın 12/2. maddesi, temel hak ve hürriyetlerin, kişinin topluma, ailesine ve diğer kişilere karşı ödev ve sorumluluklarını da ihtiva ettiğini hükme bağlamıştır.

Anayasanın 17/1. maddesinde yaşama hakkıyla birlikte hükme bağlanan devredilmez ve vazgeçilmez bir diğer hak da kişinin maddî varlığını koruma ve geliştirme hakkıdır. Kişinin kendisine kalıcı zararlar vererek maddî varlığını zedelemesi, onu tehlikeye sokması, Anayasanın sözü geçen maddesine aykırı olacaktır. Açlık grevinin ölüm sonucunu doğurmadan önce kişiye kalıcı bir takım zararlar verme tehlikesi varsa, eylem artık bu andan itibaren meşruiyetini kaybedecektir.

Ölüm sonucunu doğuran ya da kalıcı bir zarara neden olan açlık grevi bir hak olmadığına göre, grevcilere müdahale edilebilecek midir? Yemek yemek veya yememek, özgürlüğü kısıtlanmış olsun olmasın kişilerin takdirine bırakılması gereken bir husustur. Ancak grevcinin ölümü

- (18) **Nevzat Toroslu**, Ceza Hukuku, İkinci Baskı, Ankara 1991, s. 50. Konuyla ilgili olarak Askerî Ceza Kanunu'nun 79. maddesi ele incelenebilir. Sözü geçen maddede bir kimsenin kendisini askerliğe yaramayacak hale getirmesinin suç olarak düzenlenmesinin nedeni, burada pasif süjenin doğrudan doğruya devlet olmasıdır (Bkz. age. s. 51).
- (19) Kişinin rızası olsa bile vücut bütünlüğüne zarar verilemeyeceği hususu, tüm hukuk düzenimizde Anayasanın özüne uygun şekilde yorumlanmalıdır. Örneğin 29.5.1979 gün ve 2238 sayılı Organ ve Doku Alınması, Saklanması ve Na'li Hakkında Kanun'un 14. maddesine göre vericinin yaşamını mutlak surette sona erdirmek veya tehlikeye sokacak olan organ ve dokuların alınması yasaktır.
- (20) **Zeki Hafizoğulları**, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dekanlığı'na sunulan 4 Eylül 1989 gün ve 10775 sayılı rapor, s. 1.

sonucunu doğuracak ya da vücudunda kalıcı bir zarar bırakacak açlık grevi gayrimeşru olduğu için, bu eyleme müdahale edilmesi hukuka aykırı olmayacaktır (21). Açlık grevine müdahale edilmesinin anayasal dayanağı açısından, hürriyetleri kısıtlanmış ve kısıtlanmamış kişiler arasında bir fark olmadığı özellikle vurgulanmalıdır (22). Hürriyetleri kısıtlanmış olsun olmasın kişiler, kendi istekleri ile temel hak ve hürriyetlerinden feragat edemezler.

Müdahale, grevcinin dışarıdan zorla beslenmesini ve açlığın neden olduğu hasarların tedavi edilmesini içerir. Zorla besleme ile tedavi tıbbi bilgi ve beceri gerektirdiği için, bunları gerçekleştirecek kişi hekim olmalıdır. Ancak hekime ulaşamadığı ya da tehlike hekimi beklemeye elvermeyecek kadar yakın olduğu takdirde, hekimden başkaları da bilgi ve becerileri oranında müdahalede bulunabilmelidir. Açlık grevinin söz konusu olmadığı hâllerde *kural olarak*, gerek dışarıdan besleme (örneğin serum takılarak veya burundan besleyici sıvı akıtılarak) gerekse tedavi, kişinin rızası ile yapılmalıdır. Rıza bulunmadığı takdirde, söz konusu fiiller, müessir fiil ve hürriyeti tahdit suçlarına vücut verebilecektir. 1219 sayılı Tababet ve Şuabatı Sanatlarının Tarzı İcrasına Dair Kanun'un 70. maddesi uyarınca da üzerinde ameliye yapılacak şahıs ifadeye muktedir olduğu sürece, hekim, onun rızasını almak zorundadır. Buna

- (21) Aynı kanı için bkz. **Nur Centel**, *Ceza Muhakemesi Hukukunda Tutuklama ve Yakalama*, İstanbul 1992, s. 192; ayrıca bkz. **Soyaslan**, s. 271; **Hafizoğulları**, s. 2.
- (22) Kural olarak ferdi ön plana çıkararak ve insanı kamusal bir değer olmaktan önce ferdi bir değer olarak algılayan Amerikan Hukuku ise açlık grevine müdahale sorunu hürriyeti kısıtlanmış kişiler ile kısıtlanmamış kişiler açısından farklı yaklaşmakta, hürriyeti kısıtlanmış kişilerin açlık grevi yapmalarını devlet kurumsal menfaatlerine, yani bu kişilerin barındıkları kurumların iç düzen ve disiplinini korumasındaki, buraların güvenliğinin sağlanmasındaki ve söz konusu kişilerin ıslah edilmesindeki devlet menfaatlerine aykırı bularak greve müdahaleyi, yargı kararına dayanması şartıyla kabul etmektedir (bkz. **Sunshine**, s. 452 vd.). Buna karşın hürriyeti kısıtlanmamış kişilerin yaptıkları açlık grevleri devletin kurumsal menfaatlerini ihlal etmediğinden bunlara müdahale her somut olayda yargıcın takdirine bırakılmıştır. Yargı müdahale edilip edilmeyeceğine karar verirken, kişinin vücut bütünlüğü ve kendi geleceği hakkında karar verme haklarını da içeren "özel hayatın dokunulmazlığı hürriyeti ile söz ve ifade hürriyetleri"ni; devletin vatandaşlarının hayatlarını korumak için, onların intihar etmelerini önlemekteki, ilgili kişilerin bakmakla yükümlü oldukları kişilerin haklarının korunmasındaki ve tıp biliminin insanları öldürmek değil olabildiğince uzun yaşatmak olan amacının gerçekleştirilmesindeki menfaatleri ile karşılaştırarak, dengeyi grevci lehine bozulması durumunda müdahale edilmemesine karar verecektir (**Sunshine**, s. 453; ayrıca Amerikan Hukukunda açlık grevlerine müdahale hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. agm. ss. 423-458).

göre hekim, beslenmeyi ve tedaviyi kabul etmeyen şahsı zorla beslemeyecek ve tedavi edemeyecektir; yeter ki söz konusu kişi kendinde olsun. Ancak Anayasamız kişilere, hayatlarına son verme ve maddi varlıklarını zarara uğratma hakkı tanımadığına göre, açlık grevi yapan kişinin rızası, vücut bütünlüğü tehlikeye girinceye kadar dikkate alınmalı, vücut bütünlüğü tehlikeye girdikten sonra, aşağıda görüleceği üzere, rıza olsun olmasın dışarıdan besleme ve tedavi uygulanmalıdır.

Açlık grevi nedeniyle hayat² veya kalıcı zarar tehlikesi içinde olan, bir başka deyişle vücut bütünlüğü tehlikeye düşen kişi, koma haline girer veya kendinden geçerse, 1219 sayılı Kanunun 70. maddesi uyarınca, hekim onun rızasını almaksızın zorla besleme ve tedavi yoluna gidebilecektir. Ancak vücut bütünlüğünün, kişi komaya girmeden veya kendinden geçmeden önce de tehlikeye düşmesi mümkündür. Grevcinin, dayanma sınırının ötesinde süren açlığın neden olduğu bir kalp krizi sonucu, bilincini kaybetmeden önce ölmesi ihtimali çok yüksektir. Ayrıca belirli bir sınır geçildikten sonra, açlık, insan vücuduna kalıcı bazı zararlar vermekte, zorla besleme ile kişinin hayatı kurtarılsa dahi, bu zararlar tedavi edilememektedir (23).

Grevcinin vücut bütünlüğünün, bilincini kaybetmeden önce tehlikeye girmesi halinde, bu kişiyi zorla besleyen veya tedavi eden hekimin ve ona yardımcı olan diğer kimselerin, TCK.'nun 49. maddesinin 3. bendinde hükme bağlanmış olan "zaruret hali" hukuka uygunluk nedeninden faydalanacakları ileri sürülebilir. (24). Sözü geçen bend uyarınca "Gerek nefsin ve gerek başkasını vukuuna bilerek mahal vermediği ve başka türlü tahaffuz imkanı da olmadığı ağır ve muhakkak bir tehlikeden muhafaza etmek zaruretinin bâis olduğu mecburiyetle" işlenen fiillerden dolayı faile ceza verilmeyecektir. Bu görüşe göre, hekimin suç teşkil edebilecek müdahale fiili, grevcinin ağır ve muhakkak bir tehlikeden korunması için yapıldığından ve hekim tehlikeye bilerek mahal vermediğinden hukuka uygundur. Gerçekten zaruret halinin söz konusu olabilmesi için failin, yani şartların işlenmesini zorunlu kıldığı fiili işleyen kimsenin, tehlikeye bilerek mahal vermemiş olması gereklidir (25). Açlık grevine müdahale eden kişi tehlikeye bilerek mahal vermediğinden, zaruret halinin "tehlikeye bilerek mahal vermeme" şartı gerçekleşmiş olacaktır. Ancak zaruret

(23) Bkz. Akal, s. 294.

(24) Bkz. Soyaslan, s. 279; Hafizoğulları, ss. 1-2.

(25) Bkz. Nevzat Toroslu, Ceza Hukukunda Zaruret Hali, Ankara 1968, ss. 128-130.

halinin uygulanmasının bir diğer şartı, failin tehlikeye neden olmuş masum üçüncü bir kişiye zarar vermesidir (26). Vücut bütünlüğü tehlikede olan açlık grevcisi tehlikeye kendisi sebebiyet vermiştir ve müdahalecinin fiili tehlikeyle ilgisiz üçüncü bir kişiye değil doğrudan doğruya grevciye yöneliktir. Hâl böyle olunca açlık grevine müdahale eden kişi, zaruret halinden yararlanamayacaktır (27).

Failin tehlikeye neden olmaması masum üçüncü bir kişiye zarar vermesi şartı, aynı zamanda zaruret halini başkası lehine meşru müdafaaдан ayırmanın da etkili bir ölçütüdür. Failin fiili eğer tehlikeye sebebiyet veren şahsa yönelmiş ise, artık zaruret halinden değil, TCK.'nin 49. maddesinin ikinci bendinde düzenlenmiş olan meşru müdafaa hâlinin varlığından söz edilmelidir (28). Sözü geçen ikinci bend uyarınca "Gerek kendisinin gerek başkasının nefisine veya ırzına vukubulan haksız bir taarruzu filhâl defî zaruretinin bâis olduğu mecburiyetle" işlenen fiillerden dolayı faile ceza verilmeyecektir. Dikkat edileceği üzere, kanun taarruzun suç teşkil etmesini aramamıştır; haksız olması yeterlidir. Grevcinin kendi vücut bütünlüğüne zarar vermesi onun bir hakkı olmadığına, bir başka ifadeyle, vücut bütünlüğüne zarar veren açlık grevi eylemi "haksız" olduğuna ve müdahale edilmediği takdirde vücut bütünlüğünün zarar göreceği olması, grevcinin kendisine karşı başlatıldığı haksız taarruzun derhal def edilmesi

(26) **Toroslu**, Ceza Hukukunda Zaruret Hali, ss. 82, 85, 147-148, bkz. ayrıca bu sayfa larda dipnotlarda atf yapılan eserler.

(27) **Soyaslan** "... başkasını hayati bir tehlikeden kurtarmak -ki bu hayat toplumundur- grevciye karşı müdahale edilerek açlığa son verilmesi ki -bunun anlamı aynı zamanda hürriyeti tahdit suçudur- TCK.nun 49/3. maddesinde belirtilen ıztırar hâline girer" görüşünü savunmaktadır (bkz. Soyaslan, s. 279). Görüldüğü üzere yazar görüşünü, grevcinin hayatının topluma ait olduğu varsayımına dayandırmaktadır. Açlık grevi yapısını veya yapısını bütün bireylerin hayatları üzerinde toplumun bir takım hakları bulunmaktadır. Bireyin yaşama hakkı topluma değil, kendisine attır. Ancak bireyin yaşamı üzerinde toplumun da söz sahibi olduğunu öngören Anayasa Koyucu yaşama hakkının karışımı yani ölme hakkını içermediğini hücum bağlamıştır. Kişinin ölme hakkının bulunmamasının nedeni hayatının topluma ait olması değil, Anayasanın bireye bu hakkı vermemesidir. Bireyin yaşamı -üzerinde mutlak tasarruf yetkisi olmasa bile- yine kendisine ait olduğuna göre, açlık grevcisine müdahale edilmesi, topluma ait bir yaşamı değil, grevcinin yaşamını kurtarmaya yöneliktir. Kaldı ki zaruret halinin şartı olan "failin fiilinin tehlikeyle ilgisiz üçüncü bir kişiye yönelik olması"nın tesbiti, yaşama hakkının kimine ait olduğunun tartışılmasını gerektirmemektedir. Zaruret halinde önemli olan, yaşamı üzerinde hak sahibi olduğu veya toplumun da o yaşam üzerinde hakları bulunduğu tartışma konusu dahi olmaksızın, tehlikeyle ilgisiz üçüncü bir kişinin failin fiilinden zarar görmesidir.

(28) **Toroslu**, Ceza Hukukunda Zaruret Hali, ss. 82, 985, 147-148.

gereğini ortaya koyduğuna göre, açlık grevine müdahale eden kişi başkası için meşru müdafaa hukuka uygunluk sebebinden yararlanmalıdır.

Vücut bütünlüğüne zarar verecek açlık grevine müdahale edilmesinin emredilmesi halinde ise, yetkili merciin emri, Anayasanın kişilere kendi vücut bütünlüklerine zarar verme hakkı tanımamış olması nedeniyle hukuka uygun olacaktır. Böyle bir emir üzerine zorla besleme ve tedavi uygulayan devlet memuru hekim ve ona yardımcı olan diğer kimseler, TCK'nun 49. maddesinin 1. bendinde hükme bağlanan "yetkili merciin emrini icra" hukuka uygunluk sebebinden yararlanacaklardır. İdareci ile hekim arasında amir-memur ilişkisi bulunuyorsa emri icra etmeyen hekim, görevi ihmalden sorumlu tutulabilecektir. Aynı şekilde, hekim, vücut bütünlüğü tehlikeye girmiş grevcinin bulunduğu tutukevi, cezaevi veya hastanede devlet memuru olarak görev yapıyorsa, hekimlik görevinin gereğini yerine getirmeyerek grevciye müdahale etmediği takdirde görevi ihmal suçunu işlemiş olacaktır (29). TCK'nun 476/2. maddesi bir yaralıya veya sair tehlikede bulunan bir kimseye mümkün olan yardımı yapmamayı suç saymaktadır. Hekimin, vücut bütünlüğü tehlikeye girmiş olan açlık grevcisine müdahale etmemesi sözü geçen maddeye göre de suç teşkil edebilecektir (30).

Her ne kadar hürriyetleri kısıtlanmış ve kısıtlanmamış kişilerin yaptıkları açlık grevlerine müdahale edilmesinin anayasal temelleri aynı olsa da, tutukevi ve cezaevi personelinin tutuklu ve hükümlülerin yaşam ve sağlıklarından sorumlu oldukları düşünülecek olursa, açlık grevi yapmak suretiyle vücut bütünlüklerine zarar verme tehlikesi içinde bulunanlara müdahale etmelerinin, onların kanuni görevleri olduğu sorucuna varılacaktır. Cezaevinde intihar eden bir kişiye cezaevi idaresi müdahale etmediği için, Fransız İstinaf Mahkemesi 1975 senesinde idareyi intihar edenin mirasçılara tazminat ödemeye mahkûm etmiştir (31). Bizde de doktrinde savunulan bir görüşe göre, Anayasamızın 125. maddesi uyarınca idarenin her türlü eylem ve işlemine karşı yargı yolu açık olduğundan, hürriyeti kısıtlanmış açlık grevcisinin sağlığından sorumlu olan idare, greve

(29) Bkz. **Hafızoğulları**, s. 2.

(30) Aynı kanı için bkz. **Soyaslan**, ss. 279-280; ayrıca bkz. **Metin Feyzioğlu**, Tutuklama, yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara 1992, s. 98.

(31) Bkz. **Robert Jacques**, *Libertes Publiques*, Paris 1971, s. 241 (**Soyaslan**, s. 277'den naklen).

müdahale etmeyerek onun vücut bütünlüğünün zarara uğramasına seyirci kalırsa, tazminat ödemekle yükümlü kılınabilecektir (32).

Bu konuda son olarak, grevcinin müdahaleye direnmesi ve müdahalecinin nefesine taarruzda bulunması halinde, bu taarruz haksız olduğu için, müdahaleci şahsın meşru müdafaa durumuna girmesinin mümkün olduğu ifade edilmelidir (33).

SONUÇ

Açlık grevi, düşüncüyü açıklama ve yaymanın meşru yollarından biridir. Ancak Anayasamız kişilere kendi hayatlarına son verme ve maddi varlıklarını zarara uğratma hakkı tanımadığından, eylem kişinin vücut bütünlüğüne zarar vermeğe başladığı andan itibaren meşruiyetini kaybeder ve hukuka aykırı hale gelir. Bu aşamadan sonra greve müdahale ederek grevciyi zorla besleyen ve tedavi eden hekim ile ona yardım eden diğer kişiler somut olaya göre, TCK.'nun 49. maddesinde hükme bağlanmış olan meşru müdafaa halinden veya kanun hükmünü ya da yetkili merciin emrini icra hukuka uygunluk sebeplerinden faydalanacaklardır.

(32) Bkz. Soyaslan, s. 277.

(33) Bkz. Soyaslan, s. 275.